

ROZPRAWA DOKTORSKA
PZPR a sądownictwo w latach 1980-1985
Próby powstrzymania „solidarnościowej” rewolucji

STRESZCZENIE

Celem rozprawy doktorskiej jest ukazanie prawnoustrojowych i faktycznych warunków, w jakich funkcjonowało sądownictwo w PRL, w szczególności wpływu, jaki miała bądź starała się wywierać Polska Zjednoczona Partia Robotnicza na tę sferę działalności państwa.

Głównym materiałem źródłowym są dokumenty archiwalne wytworzone przez organy politycznego nadzoru nad wymiarem sprawiedliwości, czyli przez Wydział Administracyjny KC PZPR, Komisję Prawa i Praworządności KC PZPR i Ministerstwo Sprawiedliwości.

Zagadnienie to przedstawione zostało na tle doniosłych wydarzeń społeczno-politycznych lat 1980-1985, które pozwalają spojrzeć na nie z szerszej perspektywy. Lata 1980-1981 były bowiem czasem społecznej rewolucji pod sztandarem NSZZ „Solidarność”, która osłabiła hegemoniczną pozycję PZPR w państwie. Sytuacja ta zmobilizowała środowisko sędziowskie, które doprowadziło do powstania nowych niezależnych i samorządnych branżowych związków zawodowych – NSZZ „Solidarność” Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości i autonomiczny NSZZ Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości. Zorganizowane środowisko sędziowskie zyskało siłę do przeciwstawienia się panującemu systemowi administracyjno-politycznego sterowania wymiarem sprawiedliwości. W okresie tym otwarta została przez sędziów powszechna dyskusja nad potrzebami przeprowadzenia głębokich reform w sądownictwie, które znalazły poparcie społeczne, przede wszystkim ze strony NSZZ „Solidarność”. Rewolucyjne postulaty zmierzały do instytucjonalnego uniezależnienia sądownictwa od władz polityczno-wykonawczych. Osłabienie pozycji PZPR i niejednoznaczna postawa Ministerstwa Sprawiedliwości wobec ruchu odnowy w środowisku sędziowskim i społecznych postulatów reform prowadziła do prób wypracowania w latach 1980-1981 kompromisowych rozwiązań. Najwięcej miejsca w dyskusji poświęcano stale aktualnym tematom niezawisłości sędziowskiej, zakresu kompetencji nadzorczych kierownictwa administracyjnego sądów i granic możliwej ingerencji z jej strony w działalność sądów i sędziów oraz roli i zadań samorządu sędziowskiego.

Z dniem wprowadzenia stanu wojennego 13 grudnia 1981 r., władze podjęły ostateczną próbę powstrzymania rewolucji „Solidarności” w państwie i sądownictwie. Zagrażała ona bowiem żywotnym interesom PZPR. W okresie stanu wojennego władze ukazały swój stosunek

do przymiotu niezawisłości sędziów. Sądownictwo wykorzystano do walki z opozycją polityczną. W latach 1982-1985 usuwano niepokornych sędziów i poddawano ich działalność stałej polityczno-administracyjnej ocenie. Starano się stworzyć system naboru i szkolenia, który miał zapewnić dopływ nowych dyspozycyjnych politycznie kadr sędziowskich. W latach 1982-1985 wciąż żywa pozostawała jednak dyskusja nad reformą sądownictwa. Pod dyktando władz przyjęto nowe ustawy: o Sądzie Najwyższym w 1984 r. i o ustroju sądów powszechnych w 1985 r. Reformy te nie przyniosły jednak społecznie oczekiwanych zmian. Sądownictwo pozostało zależne od wpływów PZPR, Ministerstwa Sprawiedliwości i kierownictwa administracyjnego. Działania władz ukazały, iż „socjalistyczna odnowa” w sądownictwie z lat 1982-1985 miała jedynie na celu przywrócenie dyspozycyjności sędziów, utrzymanie dotychczasowego systemu zależności instytucjonalnej sądów od władz polityczno-wykonawczych i powstrzymanie „solidarnościowej” rewolucji, co jest główną tezą rozprawy.

Postulaty społeczne z lat 1980-1981 stały się podstawą reform w sądownictwie dopiero w okresie transformacji ustrojowej w Polsce w 1989 r. Od tego czasu po dziś dzień wciąż trwa dyskusja nad dostatecznymi gwarancjami ustrojowymi dla niezawisłości sędziowskiej, niezależności sądownictwa, nad rolą samorządu sędziowskiego w zabezpieczeniu tych przymiotów. Z drugiej strony stale powraca problem dopuszczalnych granic, możliwej ingerencji w działalność sądów i sędziów ze strony władz wykonawczych i administracji sądowej celem zapewnienia sprawności postępowania sądowego. Liczne i różnorodne koncepcje wypracowane w tym zakresie w dyskusji z lat 1980-1985 stanowią z tej perspektywy bogaty materiał prawno-porównawczy, który może być wykorzystany również dziś do oceny uwarunkowań ustrojowych funkcjonowania sądownictwa.

Kamil Niewiński